

Graag scherpe critiek!

Olga van Marion

Ton van der Wouden

Voor Agnes Verbiest

In veel van de gesprekken in *Bij nader inzien* van J.J. Voskuil staat de “litteratuur” centraal. De Amsterdamse studenten lezen en bediscussiëren niet alleen de schone letteren, sommigen van hen wagen zich ook aan het schrijven van romans of gedichten, in een enkel geval met de bedoeling (zo niet de pretentie) de literatuur te vernieuwen. Niet zelden lezen ze hun pennenvruchten ook aan elkaar voor:

‘Als jullie daar geen bezwaar tegen hebben,’ zei hij snel, ‘dan wou ik nu maar mijn essay voorlezen.’¹

De vrienden worden dan vervolgens geacht met een “critisch” oordeel te komen:

Hij zweeg, kneep nerveus zijn lippen samen en schikte de papieren recht.
‘Graag scherpe critiek dus,’ zei hij met een geknepen stem, zonder hen aan te zien.²

De gewoonte om de eigen schrijfsels aan de literaire vakbroeders voor te leggen dateert niet van vandaag of gisteren. Volgens Leendertz hoorde het in de zeventiende eeuw bij de mores van het literaire bedrijf:³

In de 17e eeuw hechtte men groote waarde aan samenwerking en onderlinge critiek, niet alleen voor wetenschappelijken arbeid als Hooft’s *Nederlandsche Historien*, maar ook voor poezie. Hoe Vondel steeds de hulp van “Maecenaten” zocht, is bekend. Maar ook van anderen weten wij het. Uit de brieven van Vollenhove aan Brandt blijkt, dat deze beiden elkander geregeld vóór de uitgave hunne verzen stuurden om te verbeteren. Zelfs kwamen er kunstgenootschappen, waarvan alle leden elkander door onderlinge critiek trachtten op te bouwen.⁴

P.C. Hooft moet vele tijdgenoten van taalkundig advies hebben gediend. Zwaan wijst bijvoorbeeld op de briefwisseling tussen P.C. Hooft en sergeant-generaal-majoor Jacob (Jacques) Wijtz “over diens boek *Veldtslaegen*, door Wijtz aan Hooft toegezonden om er taalkundige aanmerkingen op te maken”.⁵ Wijtz bedankt Hooft hartelijk en belooft dat hij al diens adviezen over taal zal opvolgen:

Voor het oversien, verbeteren, ende aenwijzen vande misstellingen in de *Veldtslaegen* begaen (die uwe heusheijt belijft de mijne te noemen) bedancke ick u grootelix. [...] Binnewijle sal ick u Ed: voetstappen poogen te volgen ende den ingeboren treck die ick tot haere volmaektheijde draege met vreucht ende dancksegginge wt uwe aenwijssingen vermeerderen.⁶

¹*Bij nader inzien*, 276.

²*Bij nader inzien*, 282.

³De gewoonte stukken vóór publicatie aan collega’s te laten lezen is trouwens niet beperkt tot het literaire bedrijf, getuige bijvoorbeeld vele eerste voetnoten van taalkundige artikelen.

⁴Brandt 1932, IX.

⁵Zwaan 1939, 4.

⁶Hooft, *Briefwisseling*, 252.

Ook de allergrootste dichters van die tijd vroegen weleens om steun. Vondel spreekt bijvoorbeeld in de opdracht van zijn *Joseph in Dothan* aan Ioachim van Wickevort de hoop uit, dat Barlaeus de tekst kritisch door zal nemen en eventueel suggesties voor verbeteringen zal doen:

De heer Professor Kasper van Baerle, die uwe E., als een rappier van Philosophie, dagelijc voegelijck op de zijde hangt, zal helpen oordeelen (zijn wy des waerdigh) wat hier wel, wat qualijck gestelt zy, en de misslagen beterende, oirzaeck geven, die in den naesten druck te verbeteren.⁷

Het valt nog te bezien of we deze vragen om “betutteling”, om hulp en correctie, altijd helemaal serieus moeten nemen: het is evenmin uit te sluiten dat we hier te maken hebben met een bescheidenheidstopos. Gerard Brom bijvoorbeeld schrijft over een geval waarin Huygens alleen voor de vorm om kritiek vraagt, en waarin Vondel het spelletje niet begrijpt:

Hij was te rond voor de kring van Hooft, ondervond hij telkens, zoals de keer dat Huygens een oordeel over zijn verzen vroeg. Allen stuurden ze terug als onverbeterlijk, de goeie Vondel liep er in en schreef een volledige krietiek, die nijdig werd weerlegd. Wat begreep hij van beleefde leugens?⁸

In een paar van de weinige brieven die van Tesselschade Roemers⁹ zijn overgeleverd blijkt deze auteur geen uitzondering. Ze verzoekt meer dan eens bevriende auteurs haar verzen te becommentariëren en zo nodig te corrigeren. Zo vraagt ze bijvoorbeeld aan Barlaeus haar spelling na te kijken:

Myn Heer, wild dit wat betuttelen en bekladden, en t sal daer door gesuyver[t] werden; send het my wederom, van ue in 't net geschreven, om wel te spelden, met ue oorde[e]l, wat wel off qualyck is, en laet u prysen voor minder vrinden als ick, die verlangh van ue berispt te mogen werden, en dat sal mijn doen blijven altyt ue beste vriendinne en openhertighe M. Tesselschade.¹⁰

En aan Hooft vraagt ze of hij eerst zelf haar gedicht “Die Rejsen wil op aerdt” wil nakijken, om het dan vervolgens door te sturen naar de grote meester Barlaeus, die van haar minderwaardige bijdrage toch nog een mooi geschenk voor Constantijn [Huygens] moet kunnen maken:¹¹

Ghelieve dees aen de Professor Bareleus te behandighen, om voort aen Constantijntje voor gla-beck in constelj[ck] goudt, door braeve meester handt gestelt en ghesonden te moghen werden, als het gelesen is met ooghen van myn Hooft.¹²

Ondanks het feit dat het kennelijk heel gebruikelijk was elkaars hulp in te roepen, is in de secundaire literatuur aan deze en vergelijkbare uitspraken van Tesselschade Roemers nogal wat gewicht gehecht. Worp schrijft:

⁷Vondel (WB 4, 76).

⁸Brom 1907, 145, met verwijzing naar *Oud Holland* II, 296.

⁹Zie voor een verantwoording van deze naamsaanduiding *De Gedichten van Tesselschade Roemers* de editie van A. Agnes Sneller en Olga van Marion, 11–12.

¹⁰Worp 222–223.

¹¹Vergelijk *WNT* s.v. *klabbeek*.

¹²Worp 238.

zij springt dikwijls heel vreemd om met de spelling — een gebrek, dat in dien tijd en later meer voorkomt — en schaamt zich niet dat te erkennen en de vrienden te verzoeken, haar geschrijf te verbeteren.¹³

Smits-Veldt neemt dit over:

Dit vroegst bekende gedicht van de mooie [sic!] Tesselschade mocht er best zijn [sic!]; het zat metrisch en inhoudelijk goed in elkaar. Waarschijnlijk is ze geholpen; in elk geval zullen haar spelling en interpunctie gecorrigeerd zijn, want daar was ze niet zo'n kei in.

Hooft werd in deze tijd [ca. 1621] Tesselschades daadwerkelijke leidsman in de poëzie: hij verbeterde — zoals hij later zou blijven doen — op haar verzoek dichtproeven van haar [...]¹⁴

En Van Strien dikt het nog eens aan:

Hooft werd ook haar literaire mentor, aan wie ze haar gedichten, veelal gelegenheidspoëzie, 'ter betutteling' (d.w.z. ter correctie op grammaticaal en dichttechnisch gebied) voorlegde.¹⁵

Dit is niet de meest geschikte plaats om te speculeren over de beweegredenen van de verschillende literatuurwetenschappers om zo veel nadruk te leggen op het kennelijke gebrek aan spelvaardigheid of vakbekwaamheid van de bekendste dichteres van de Nederlandse zeventiende eeuw, maar enigszins bevreemdend is het wel. Niet alleen was er in deze tijd nog geen sprake van een officiële of zelfs maar een gestandaardiseerde spelling,¹⁶ de eerder gegeven voorbeelden laten ook duidelijk zien dat Tesselschade Roemers absoluut niet de enige auteur is of is geweest, die haar geschriften, al dan niet voor de vorm of om complimentjes te oogsten, aan collega-auteurs of anderen ter correctie of "betutteling" voorlegde.

Bibliografie

BRANDT, GEERARDT. 1932. *Het Leven van Joost van den Vondel*, uitgegeven door Dr. P. Leendertz Jr. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.

BROM, GERARD. 1907. *Vondels bekering*. Amsterdam: E. van der Vecht.

SMITS-VELDT, MIEKE. 1994. *Maria Tesselschade. Leven met talent en vriendschap*. Zutphen: Walburg Pers.

SNELLER, A. AGNES, & OLGA VAN MARION (eds.). 1994. *De Gedichten van Tesselschade Roemers*. Hilversum: Verloren.

VAN STRIEN, TON. 1997. Een baken voor de vrienden. Maria Tesselschade Roemersdr. Visscher. In *Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550–1850: van Anna Bijns tot Elise van Calcar*, red. Riet Schenkeveld *et al.*, 171–174. Amsterdam University Press.

VAN TRICHT, H.W. (red.). 1976. *De briefwisseling van Pieter Corneliszoon Hooft. Deel I, 1599-1630*. Culemborg: Tjeenk Willink/Noorduijn.

¹³Worp 1918, XLIV.

¹⁴Smits-Veldt 1994, 42.

¹⁵Van Strien 1997, 171–2.

¹⁶Vergelijk het laatste citaat van Worp hierboven en bijvoorbeeld Van der Wal 1995.

VONDEL, JOOST VAN DEN. 1927-1940. *De werken van Vondel: volledige en geïllustreerde tekstuitgave in tien deelen*. Amsterdam: Maatschappij voor goede en goedkope lectuur.

VOSKUIL, J.J. 1963. *Bij nader inzien*. Amsterdam: G.A. van Oorschot.

DE VRIES, MATTHIAS, & LAMMERT A. TE WINKEL ET AL. (eds.). 1864–1998. *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage [etc.]: Martinus Nijhoff [etc.].

VAN DER WAL, MARIJKE J. 1995. *De moedertaal centraal: standaardisatie-aspecten in de Nederlanden omstreeks 1650*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Worp. 1918. *Een onwaerdeerlycke Vrouw. Brieven en verzen van en aan Maria Tesselschade, uitgegeven door J.A. Worp*. Martinus Nijhoff. Ongewijzigde herdruk, HES, Utrecht, 1976.

ZWAAN, F.L. 1939. *Uit de geschiedenis der Nederlandsche spraakkunst. Grammaticsche stukken van De Hubert, Ampzing, Statenvertalers en reviseurs, en Hooft, uitgegeven, samengevat en toegelicht*. Groningen-Batavia: Wolters. (Diss. Vrije Universiteit Amsterdam).